

ORĘŻE (40) *sb*

oręże, horęże (40) *n*, [**orąż**] *m*.

oręże (34), **horęże** (6); oręże *OrzQuin*, *BudBib* (2), *ModrzBaz* (12), *MWilKHist*, *StryjKron* (3), *CzechEp*, *NiemObr* (2), *Calep* (3), *WujNT*, *SkarKazSej* (2); oręże : horęże *Leop* (6:6).

o jasne; e z tekstów nie oznaczających *é* (*Cn e* pochylone).

sg *N* oręż(e) (2). $\diamond$ *G* orężą (15). $\diamond$ *D* orężu (2). $\diamond$ *A* oręż(e) (4). $\diamond$ *I* oręż(e)m (4) *ModrzBaz* (2), *NiemObr*, *WujNT*, orężym (2) *StryjKron*, *CzechEp*. $\diamond$ *L* orężu (1). $\diamond$ *pl N* orężą (2). $\diamond$ *A* orężą (8).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Broń, uzbrojenie, sprzęt wojenny, ryszturnek; arma Vulg, Modrz, Cn; telum Modrz, Cn; vasa PolAnt* (19) : *Leop* 1.*Mach* 8/26; *BudBib* 1.*Par* 11/39; Powieda *Cicero*, że lepiej tysiąc kroć zginąć/ niżli w swoiey Rzeczypospolitey bez pomocy oręża nie moc żyć. *ModrzBaz* 63v; A tak wżelákie gromády/ wżelákie oręża/ od mieyfcá ładowego będą oddalone. *ModrzBaz* 94v; Máchomet też/ ktory narodowi śwemu wżytkę piękność y Rzeczypospolitey y wiáry ábo nabożeńtwa/ w orężu vkázował/ wiecznie im winá ząbronil: náyduiác to z dowcipu *fwe*⁶⁰/ że wżywanie winá żołnierfkiey zabáwie iest škodliwe. *ModrzBaz* 113v, 63; *Armipotens – Moźni wriftunku, Orężu* mogący zdolacz. *Calep* 96b; *Inermis – Bez* broniei, bez oręża. *Calep* 530a.

W przeciwstawieniu: »prawo ... oręże« (1): A przeto do vgadżania roftyrkow/ do iednánia nieprzyiázní/ ráczey praw y ładow wżywać trzebá/ nie oręża *ModrzBaz* 63v.

Zwroty: »oręża dobywać« (1): oręża ná Ráyтары dobywaycie/ Pátroná bróńcie *OrzQuin* A3v.

»do oręża uciekać się« = *ad arma recurrere a. venire* *Modrz* [*szyk zmienny*] (2): o tych/ ktorzi wzgárdźiwfzy práwem/ álbo dla sławy tylko/ álbo dla rozięcia łporu/ wćiekáią fię do oręża/ á powabiáią drugie ná rękę. *ModrzBaz* 63, 63v.

Wyrażenia: »orężem nabyty« (1): áby [...] mieczem gránic Wielkiego Xięłtwa Litewfkiego y Zmodźkiego od Prádziádów tymże orężym nábytych/ y vgruntowánych czuynie bronili *StryjKron* 350.

»oręże nieprzyjacielski« (1): gdy káždy gárdło orężu nieprzyiácielfkiemu [*telis hostium*] dla oyczyzny náłtáwić muśi? *ModrzBaz* 108v.

Przen (5) :

Wyrażenia: »duchowne oręże« (2): Apóstołowie [...] nigdy fię ni z kim/ cíelefny gwałtem nie obchodźili/ ále duchownym orężem/ ludźi do krolełtwa Bożego náganiáli *NiemObr* 14, 19.

»oręże niesprawiedliwości« (1): Ale áni wydawaycie człónkow wálfzych orężem niespráwiedliwości [*arma iniquitatis*] grzechowi: ále wydawaycie fánych siebie Bogu/ iáko z martwych żywemi: á człónki wálfze zbroią łpráwiedliwości Bogu. *WujNT Rom* 6/13.

»horęże spráwiedliwości« (1): zálecaymy fię ták iáko łludzy Boży [...] w miłóści nie zmyfloney/ w łłowie prawdziwym/ w mocy Bożey/ przez horęża łpráwiedliwości [*per arma iustitiae*] po práwey y po lewey *Leop* 2.*Cor* 6/7.

Szereg: »broń a horęże« (1): to święte piłmo/ człówieká ożywia/ [...] od wśfech nieprzyiációl gwałtownieyfzych/ Czárthá/ łwiáthá/ y ciáłá/ broní: y żebyfmy fię też bronili/ broń á horęża nam dodawa. *Leop* *A3v.

2. *Wszystko, co służy do bezpośredniej walki; włócznia, miecz, uzbrojenie; arma telum Vulg, Modrz, Cn; gladius Vulg, Modrz; clipeus, hasta Vulg; bombardis, ferrum Modrz; instrumenta, vasa PolAnt (21)*: przyflli do Ioiady kápłaná. A on im dał włócznie y zbroie [...]. Y ftánełi wfyficy máiac oręža w rękach swoich *Leop 4.Reg 11/11, 4.Reg 11/8*; że się nikomu do miastá w chodźić z orężem niegodźilo *ModrzBaz 64*; cokolwiek w rękę wezmą/ to w oręże odmieniáią *ModrzBaz 80v*; A wy też panowie podźcie Oręža s łobą nábierzcie. *MWilkHist B3v*; Oręža do kościoła Cefarz nie brał. *SkarKazSej 680b marg, 680b*; [Orąż/ Telum, sagitta, iacuculum, defenciculum *Volck Ppp2v*].

W połączeniach szeregowych (3): á wywiodę cię/ y wfyfthko woýko twoie/ konie y iezne wfyfthkie odziáne w pánczerze/ wielką wielkość horęże y tharcz biorące y miecz. *Leop Ez 38/4*; popifuią się [...] mnoftwem sług/ dawnemi herbámi/ doftátkiem oręža/ pułhakámi ábo hárkábuzámi y łykániem mieczow *ModrzBaz 19*; á oracze y teras wyorywáią ná tym vroćisczu/ ftárofwieckich oręža żelázá/ włomki szábel/ grotty od drzew y włoczni/ ftrzáły oštrogí/ etc. *StryjKron 355*.

Zwroty: [»brać horęža«: każę brác horęža [*sumi arma*] w dzień Sobothni *Leop 2.Mach 15/5*.]

»oręże odejmować« (1): Exarmo – Oręze odeimuię. *Calep 381b*.

[»do horęža się porwać«: gdy się mnoftwo ludzi do horęža porwało [*multitudine ad arma concurrente*] *Leop 2.Mach 9/2*.]

»porzucić horęža« (1): Y rozbiegli się wfyficy Pogáni [...] / á porzucili horęža swoje [*proiecerunt arma sua*] *Leop 1.Mach 5/39*.

Wyrażenia: »oręże cielesne« (1): [Kościół boży] ni z kim orężym cielesnym nie walczy. *CzechEp 97*.

»oręże długie« (1): Iufz się ná oslep dárli ieden ná drugiego/ S krotką bronią niemierzył oręža długiego *StryjKron 255*.

»oręža wojenne« = *instrumenta bellica PolAnt (2)*: á wdział ná się páncierz iáko Obrzym/ y przypáfał łobie oręža wojenne [*arma bellica*] ku bithwie/ y bronił obozu mieczem swoim. *Leop 1.Mach 3/3; BudBib Ier 21/4*.

»Wulkanowe oręże« (1): Gdybyś się meftwem vdał w Achillefá cnego: Wulkanowym orężem [*Vulcania arma*] vmiałbyś szermować/ A iego sztuk rycerfkich we wżem naśládować *ModrzBaz [41]v*.

Szeregi: »oręža i miecze« (1): Oręža y miecze [*Arma et gladii*] ná drodze przewrotnego *Leop Prov 22/5*.

»strzelba i horęże« (1): wthymże theż mieýście było fthrzelby bárzo wiele/ y horęža gotowego doftátek [*machinae multae et telorum erat apparatus*] *Leop 2.Mach 12/7*.

»(h)oręże i tarcza« = *clipeus et hasta Vulg [szyk 1:1] (2)*: Nápráwił theż z nowu Mello w mieście Dáwidowym/ y náłprawiał wífelákiego oręža y tarcz [*armatura et clipeos*]. *Leop 2.Par 32/5, Iudic 5/8*.

Synonimy: 1., 2. *armata, armatura, broń, zbroja*.